

تعیین سطح توسعه یافته‌گی شهرستان‌های استان مرزی کردستان با تأکید بر شاخص‌های توسعه شهری با استفاده از تلفیق تکنیک‌های AHP و TOPSIS

*مجتبی رفیعیان، اسماعیل پیری**، آرام کریمی***، سامان حیدری****

۹۶/۶/۱۵ بافت مقاله: د. رحیمی

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۶/۸/۱۲

حکیمہ

وازگان کلیدی

توسعه یافته‌گر، GIS، TOPSIS، AHP، شهرستان‌های استان، کردستان،

mrafiyan@gmail.com
asmailpirii@yahoo.com
aram.karimi1990@gmail.com
saman_hevdari2013@yahoo.com

- *** دانشیار گروه شهرسازی، عضو هیئت علمی دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
- *** کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه علامه طباطبائی تهران و مسئول مکاتبات
- *** دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
- *** دانشجوی دکتری، خفا افایا و برنامه ریزی، شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

مقدمه

با افزایش روزافزون جمعیت و تجمع سرمایه همواره توسعه متعادل و همجانبه در کانون‌های مختلف زیستی از نکات برجسته و مهم برنامه ریزان بوده و ایجاد عدالت اجتماعی - فضایی و دید آمایشی نسبت به محیط و فراهم کردن زندگی مناسب و باکیفیت خواسته ساکنان و هدف تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان بوده است. از مهم‌ترین پیامدهای رشد شتابان شهرنشینی و توسعه‌ی فیزیکی شهرهای کشور در دهه‌های اخیر از هم‌پاشیدگی نظام توزیع مراکز خدماتی شهر بوده که زمینه‌ساز نابرابر اجتماعی شهروندان در برخورداری از این خدمات شده است (حاتمی تزاد، ۱۳۸۷: ۷۱). شهرها به دلیل افزایش جمعیت شهرنشینی که از اساسی‌ترین جنبه‌های تغییر جهانی است رشد و توسعه‌ی گستره خود را فراهم آورده است (Qadeer, 2004: 29 & Liu et al, 2007: 21) [لذا امروزه یکی از مشکلات اساسی توسعه‌ی فضایی و ناحیه‌ای، گسیختگی سازمان فضایی و عدم سلسله‌مراتب مبتنی بر رابطه‌ی تعاملی میان سکونتگاه‌ها است. در این راستا تعیین و تشکیل سلسله مراتبی از سکونتگاه‌ها که بتواند چارچوب مؤثری برای توزیع جمعیت، فعالیت‌ها، خدمات و کارکردها در سطوح مختلف باشد، ضروری است. بنابراین به کارگیری معیارها و روش‌های کمی، چهت سطح‌بندی سکونتگاه‌ها در سیستم فضایی مناطق نه تنها موجب شناخت تفاوت میان نواحی می‌گردد، بلکه این سطح‌بندی معیاری برای تعیین مرکزیت، همچنین تعیین انواع خدمات موردنیاز و تعديل نابرابری بین سکونتگاه‌ها است] (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۵: ۲۰۹). چنین وضعیتی که ساختی با رشد زیرساخت‌های شهری نداشته، نیازهای مختلف انسانی را نادیده گرفته و باعث شده تا توسعه‌ی فیزیکی شهرها، لجام‌گسیخته و بدون توجه به پارامترهای انسانی، اجتماعی اتفاق افتد (کرم و محمدی، ۱۳۸۸: ۱۲). عدم توازن در جریان توسعه بین مناطق مختلف موجب ایجاد شکاف و تشید نابرابری منطقه‌ای می‌شود که خود مانع در مسیر توسعه است و از سوی دیگر، دست‌یابی به توسعه پایدار، یعنی توسعه‌ای که نیازهای کنونی را بدون کاهش توانایی نسل‌های آتی در برآورد نیازهایشان را برآورده می‌سازد، با ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی نیازمند تعادل و برابری در توزیع شاخص‌های مختلف توسعه است.

سطح‌بندی توسعه، روشی برای سنجش توسعه مناطق است که اختلاف مکانی، فضایی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق را نشان می‌دهد و وضعیت هر یک از مناطق را نسبت به یکدیگر از نظر سطح توسعه مشخص می‌کند. با این روش، روند شکل‌گیری توسعه قطبی مناطق مشخص می‌شود و درنهایت در برنامه‌ریزی توسعه مناطق، مناطق نیازمند و کم توسعه در نظر گرفته می‌شود و از عدم تعادل مناطق جلوگیری می‌شود (جدیدی میاندشتی، ۱۳۸۳: ۱۸). استان کردستان به عنوان یکی از استان‌های توسعه‌نیافرته از نظر برخورداری شاخص‌های مختلف توسعه؛ دارای اختلافات و تباينات زیادی است (بهرامی، ۱۳۹۴: ۱۶) پرداختن به موضوع تعیین سطح توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان کردستان و نشان دادن وجود نابرابری و عدم توسعه‌یافتگی متعادل در میان مناطق این استان باعث می‌شود تا این مستله نمایان شده و در این راستا در چهت رفع آن اقدامات لازم را ارائه داد. لذا هدف از پژوهش حاضر "تعیین سطح توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان کردستان با تأکید بر شاخص‌های توسعه شهری" است.

روش شناسی تحقیق

در این پژوهش روش تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی و رویکرد حاکم بر آن از نوع کاربردی است. داده‌های استفاده شده از نوع ثانویه و از داده‌های موجود در سالنامه آماری سال ۱۳۹۴ که آخرین سالنامه آماری موجود از استان کردستان بود استفاده گردید. پژوهش دارای دو قسمت اصلی است. نخست چهت وزن دهنی به شاخص‌های مورداستفاده در تحقیق از روش پنل متخصصین و با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و چهت انجام آن از نرم‌افزار Expert Choice به مقایسه زوجی شاخص‌ها پرداخته شد و وزن هر شاخص مشخص گردید. در قسمت دوم پژوهش برای رتبه‌بندی و تعیین سطح درجه توسعه‌یافتگی شهرستان‌ها ای استان کردستان از روش تصمیم‌گیری چند معیاره TOPSIS استفاده گردید. بعد از تعیین رتبه هر شهرستان درنهایت نتایج به صورت فضایی در نرم‌افزار سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) در قالب نقشه ارائه گردید.

پیشینه تحقیق

تقوایی و همکاران (۱۳۹۱) به پژوهشی با عنوان "سطح‌بندی توسعه و اولویت برنامه‌ریزی فضایی شهرستان‌های استان اصفهان" پرداختند. برای نیل به این مهم شاخص‌های موردمطالعه با استفاده از روش تحلیل عاملی به ۵ عامل تقلیل یافته و به صورت ترکیبی در عوامل معنی دار ارائه گردیده‌اند. که بر اساس یافته‌های پژوهش درصد سهم هر عامل در توسعه‌یافتگی شهرستان‌ها مشخص و همچنین با بهره‌گیری از شاخص موریس شهرستان‌ها در ۵ گروه سطح‌بندی شده‌اند و درنهایت با برقراری رابطه‌ی رگرسیونی بین عوامل تأثیرگذار و درجه توسعه‌یافتگی، شاخص‌هایی که اولویت اول و دوم را در افزایش سطوح توسعه‌ی شهرستان‌ها دارند پیشنهاد شده است.

رهنمایی و پور خداداد(۱۳۹۴) در پژوهشی به تعیین "درجه توسعه یافته‌ی آموزشی شهرستان‌های استان گیلان" پرداختند. در این پژوهش ۱۶ شهرستان استان گیلان با استفاده از روش تاپسیس از نظر توسعه یافته‌ی آموزشی سطح‌بندی شدند و نتیجه پژوهش حاکی از آن بود که شهرستان‌های رشت، سیاهکل، روبار و روسر دارای سطح مطلوبی از برخورداری آموزشی هستند و بیشترین سطح توسعه یافته‌ی آموزشی مربوط به شهرستان رشت و کمترین سطح توسعه یافته‌ی مربوط به شهرستان بندر انزلی است. همچنین ۶۲/۵ درصد از شهرستان‌های استان گیلان در گروه توسعه یافته، ۲/۵ درصد در سطوح کمتر توسعه یافته و ۲۵ درصد در گروه توسعه یافته‌ی آموزشی قرار داشتند.

مرادی و درویشی(۱۳۹۵) به پژوهشی با عنوان "تحلیل سطح توسعه یافته‌ی شهرستان‌های استان اردبیل پرداختند" یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد سطح شهرستان‌های استان اردبیل متعادل نبوده و بین شهرستان‌های استان به لحاظ شاخص‌های توسعه اختلاف و شکاف بزرگی وجود دارد(ضریب برخورداری حداقل ۲۷ تا حداً کفر ۵۴) همچنین وضعیت شهرستان‌ها را در ۴ سطح برخوردار، نسبتاً برخوردار، محروم و بسیار محروم مشخص می‌کند که در این میان شهرستان‌های نیر، کوثر و سرعین در سطح برخوردار، اردبیل، نمین، مشکین و خلخال نسبتاً برخوردار و سایر شهرستان‌های استان در سطح کم برخوردار و محرومی قرار دارند.

در پژوهشی دیگر افراخته و توفیقیان اصل(۱۳۹۴) به "تحلیل مکانی-فضایی سطح توسعه یافته‌ی دهستان‌های شهرستان بویراحمد" پرداختند. نتایج نشان داد که تفاوت‌های فضایی نسبتاً زیادی در سطح توسعه یافته‌ی نواحی روستایی شهرستان وجود دارد؛ به گونه‌ای که میانگین ضریب توسعه یافته‌ی دهستان‌ها در شاخص‌های اقتصادی و بهداشتی درمانی(۲۶/۰۲ و ۲۵/۰۲) بسیار کمتر از میانگین ضریب توسعه یافته‌ی آموزشی (۷/۵۳) آن است و از مجموع ۱۱ دهستان شهرستان، تنها دهستان سرورد جنوبی از سطح توسعه یافته‌ی بالایی برخوردار بود و دهستان‌های کاکان، چین و چنار در سطح توسعه یافته‌ی پایین قرار داشتند همچنین محروم‌ترین و توسعه یافته‌ترین دهستان در بخش مرکزی قرار داشتند.

مبانی نظری

در کشورهای در حال توسعه، کیفیت زندگی مردم دستخوش نابرابری‌های منطقه‌ای عظیمی است که در بسیاری موارد به سرعت در حال افزایش است (میسرا، ۱۳۶۸، ۲۳) و یکی از ویژگی‌های مهم اقتصادی و توسعه‌ی پایدار، توزیع متوازن امکانات و منابع توسعه، متناسب با جمعیت است. در برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای باهدف محرومیت‌زدایی و آمایشی، پیوسته بر عدالت اجتماعی تأکید می‌شود اما اینکه چگونه تفاوت میان نواحی محروم و برخوردار باید مشخص گردد تابع روابط علمی و شبوهای متعدد پژوهشی است. بدین منظور برای تخصیص منابع در برنامه‌ریزی‌های اجتماعی-اقتصادی باید به شرایط ویژه‌ی هر ناحیه توجه خاصی داشت (رضوانی و صحن، ۱۳۸۴: ۲۳). شکاف میان شهر و روستا می‌تواند تهدیدکننده اساس و بنای توسعه پایدار باشد (Qingjuan, 2011: 39) لذا مفهوم برابری پیش‌شرطی برای اتخاذ هرگونه استراتژی در ارتباط با توسعه پایدار است (UNDP, 1994: 31). توزیع متعادل امکانات و خدمات، گامی در جهت از بین بردن عدم تعادل‌های منطقه‌ای است. زیرا هرچقدر تفاوت‌های منطقه‌ای از ابعاد مختلف بیشتر باشد، منجر به حرکت جمعیت و سرمایه به سمت قطب‌های پرجاذبه می‌گردد (خاکپور، ۱۳۸۵، ۱۳۴) نحوه توزیع امکانات و خدمات، بامطالعه تطبیقی شاخص‌ها در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و کالبدی قابل تحلیل هستند. شاخص‌ها می‌توانند وضعیت محدوده‌های مختلف جغرافیایی را به صورت تطبیقی نشان داده و آنها را از نظر امکانات و تنگاتراها رده‌بندی کرده و اولویت بخشدند. بنابراین با کمک این شاخص‌ها می‌توان تصویری از میزان برخورداری نواحی جغرافیایی را از خدمات گوناگون ارائه داد.

یکی از موضوعاتی که بر کاهش نابرابری منطقه‌ای و توزیع اجتماعی-فضایی متعادل و عادلانه امکانات و خدمات در یک منطقه اشاره دارد توسعه است. معنای فراگیر توسعه تا دهه ۱۹۶۰، مترادف با ایجاد و تداوم رشد اقتصاد بود که اغلب با رشد تولید ناخالص ملی و درآمد سرانه سنجیده می‌شد. سیاست‌های مربوط به این نگرش درباره توسعه باعث گسترش فقر، افزایش فاصله عقب‌ماندگی، بی‌عدالتی شدید و افزایش شدید بیکاری شد. چینی نگرشی به مفهوم توسعه در دهه‌های بعد به شدت مورداً تقدیر قرار گرفت و کارشناسان مفهوم جدیدی از توسعه را مطرح کردند (تودارو، ۱۹۹۰: ۳۸). توسعه در جهان امروز از مفاهیم کلیدی است که در مطالعات مختلف سیاسی-جامعه‌شناسی و اقتصادی به آن اشاره شده و می‌شود و در فرهنگ جغرافیای اقتصادی و سیاسی به عنوان یک عامل تکیک کننده کشورها و مناطق مطرح می‌گردد. از دشواری‌هایی که در بررسی تعاریف توسعه و توسعه یافته‌ی وجود دارد مشخص نمودن مفهوم توسعه (Development) می‌باشد. اولین نکته در باب توسعه این است که این کلمه دارای بار ارزشی بوده و تقریباً مترادف با کلمه بهبود (Improvement) به کار می‌رود. در این زمینه برنشتاین^۱ می‌گوید تلاش برای ایجاد توسعه با ارزشی به همراه دارد که کمتر کسی با آن مخالف است. اشتیاق برای غلبه بر سوء

تنزیه، فقر و بیماری که از شایعترین و متداولترین مشکلات و مسائل بشری هستند از زمرة اهداف توسعه به شمار می‌رود (قدیری مصصوم، ۱۳۷۹). مطالعه درباره توسعه، تاریخچه ای طولانی ندارد و عمدها به سال‌های دهه ۱۹۵۰ میلادی باز می‌گردد (Elliott, 1994:۵). توسعه در لغت به معنای رشد تدریجی در جهت پیشرفته شدن و گسترش و بهبود است. توسعه اگرچه دارای بعد کمی است، در پاره‌ای موارد حتی ممکن است مترادف با کلمه رشد تلقی شود، اما در اصل دارای ابعاد کمی است (قائد رحمتی، ۱۳۸۹: ۲۳). توسعه به مفهوم کلی فرایند بهبود وضع زندگی و برنامه ریزی به معنی هر نوع اقدام از پیش اندیشیده شده است، و این فرایند همیشه همراه و همگام بشر بوده و پدیده‌ی جدیدی نیست. اما توسعه به مفهوم کوشش آگاهانه، نهادی شده و مبتنی بر برنامه ریزی برای ترقی ابعاد متعددی دارد که امروزه به آن نگریسته می‌شود از دستاوردهای منحصر به فرد قرن بیستم است که از سال ۱۹۱۷ میلادی در سوروی سابق آغاز گردید. از آن زمان تاکنون و به ویژه پس از جنگ جهانی دوم اندیشه برنامه ریزی و توسعه تکامل یافته و نظریه‌ها و دیدگاه‌های متعددی در مورد آن ارائه شده است (رضوانی، ۱۳۸۳: ۳۱). اگرچه نظریه پردازان توسعه، مسائل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی را مورد توجه قرار داده‌اند، اما توجه به اوضاع متغیر نظام بین الملل، هنوز نظریه نسبتاً جامعی در مورد دگرگونی‌های جهان رو به توسعه ارائه نشده است که مفاهیم توسعه اقتصادی، انسانی، فرهنگی و زیست محیطی را در بر داشته باشد. امروزه دیگر هیچ یک از نظریه‌پردازان توسعه بر یک بعدی بودن آن تاکید ندارند و وجود چندگانه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و زیست محیطی برای آن قائل هستند (ساسان پور، ۱۳۹۰: ۵۷). دیگر صرفاً هدف توسعه، افزایش مصرف سرانه نیست در حقیقت می‌توان گفت توسعه روندی است فراگیر در جهت افزایش توانایی‌های انسانی-اجتماعی برای پاسخگویی به نیازهای انسانی-اجتماعی، ضمن آن که نیازها پیوسته در پرتو ارزش‌های فرهنگی جامعه و بینش‌های پایداری جهانی پالایش یابند (زیاری، ۱۳۸۸) و چارچوب‌های نوین توسعه با پذیرش دیدگاه‌هایی همچون اجتماعات محلی، نقش سازمان‌های غیر دولتی، مباحث جنسیتی، عدالت و دموکراسی، مشارکت شهریورندی و مهم تر از همه محیط زیست و توسعه پایداربر رویکرد توسعه از پایین تاکید می‌کند. تکثر مفهومی توسعه، سبب شده در طبقه‌بندی و نحوه اولویت‌بندی این سازه در ادبیات توسعه، تنوع زیادی مشاهده شود و مسائل گوناگونی؛ مانند رشد اقتصادی، افزایش سطح رفاه، بهبود ساختارهای سیاسی، توسعه اجتماعی، فرهنگی، توسعه انسانی، برایری، توسعه پایدار و غیره را شامل شود. برخی، توسعه را هدفی فی النفسم ارزشمند و تتحقق آن را بر پایه ارزش‌های هر کشور، متفاوت دانسته‌اند که می‌تواند یکی از وسایل مهم تحقق آن، تلقی شود (لغت ویچ، ۱۳۸۹: ۳۷). توسعه مفهوم جدیدی در ادبیات برنامه‌ریزی می‌باشد که هدف آن خلق چهارچوبی مناسب برای دستیابی به یک بهبودی بابت در استانداردهای زندگی برای شهریورندان و روستائشنیان است. توسعه در مفهوم کلی خود به معنای ارتقاء سطح مادی و معنوی جامعه انسانی و ایجاد شرایط مناسب برای یک زندگی سالم برای تمامی افراد جامعه است (امینی و همکاران، ۱۳۸۵: ۱). از توسعه در مکاتب مختلف و همچنین دوره‌های زمانی متفاوت، تعریف‌های گوناگونی ارائه شده است (ملانوری شمسی و همکاران، ۱۳۸۲) توسعه در لغت به معنای گسترش دادن است و در اصطلاح نیز دارای تعاریف متعددی است. بعضی توسعه را تغییرات کیفی در خواسته‌های اقتصادی، نوع تولید، انگیزه‌ها و سازمان تولید می‌دانند. توسعه به معنای رشد تدریجی در جهت پیشرفته شدن و قدرتمند شدن است و یک مفهوم کیفی است که در برابر رشد قرار می‌گیرد و می‌توان آن را معادل افزایش کیفیت زندگی دانست (خاکپور و باوان پوری، ۱۳۸۸: ۱۹۶) و یا توسعه جریانی است که در خود تجدید سازمان و سمت‌گیری متفاوت نظام اقتصادی-اجتماعی را به همراه دارد. توسعه علاوه بر اینکه بهبود میزان تولید و درآمد را در بردارد، شامل دگرگونی‌های اساسی در ساختهای نهادی، اجتماعی، اداری و همچنین ایستارها و دیدگاه‌های عمومی مردم است. از نظر میسرا توسعه یعنی رفاه و رفاه یعنی بهبود کیفیت زندگی، به طوری که این کیفیت زندگی به صورت عادلانه بین تمام اقشار مردم توزیع شده باشد (میسر، ۱۳۶۸: ۱۱۰) و صرفاً رشد اقتصادی نیست، زیرا جریانی چندبعدی است که در خود سازمان‌دهی دوباره را به دنبال دارد (Hader, 2000: 29) (توسعه به طور کلی مستلزم رشد اقتصادی و ارائه کالا و خدمات عمومی است) (Alesina, Devleeschauwer, 2000: 29) (Easterly, Kurlat, & Wacziarg, 2003: 43) (Alesina & Ferrara, 2000: 36) در یک جمع بندی کلی می‌توان مفهوم توسعه را از دو دیدگاه و در دو بعد نظری-فلسفی و عینی-کاربردی تعریف کرد، بررسی مفهوم نظری-فلسفی توسعه نشان می‌دهد که :

- توسعه برخلاف رشد که جنبه کمی دارد حاوی جنبه‌های کمی و کیفی است.
- توسعه مفهوم مطلق ندارد، بلکه خصلتی نسبی دارد و در مقایسه با زمان و مکان مشخصی می‌باشد.
- توسعه دینامیسمی درونزا دارد و در عین همچون قوانین اجتماعی دیگر نمی‌تواند با دخالت آگاهانه انسان تعیین شود.
- توسعه نظر از جنبه نظری-فلسفی توسعه در هر مرحله از تحول و تکامل جامعه مفهوم عینی-کاربردی می‌باشد و حد آن با ملاک‌های تعیین می‌شود. توسعه در مفهوم عینی-کاربردی، علاوه بر بهبود در میزان تولید و افزایش درآمد، شامل دگرگونی اساسی در ساختهای نهادی، اجتماعی، اداری، فرهنگی و همچنین سوگیری‌های عمومی مردم است (پاپلی یزدی و رجبی سناجری، ۱۳۸۶)

اهداف کلی برنامه ریزی منطقه‌ای و یا توسعه اقتصادی برقراری عدالت اجتماعی و توزیع رفاه و ثروت بین افراد جامعه است. برای دسترسی به اهداف فوق در هر جامعه‌ای نیاز به تدوین و در نهایت اجرای برنامه‌های متفاوت است؛ زیرا یکی از مهم‌ترین خصایص یک اقتصاد پویا و فعال و سالم توزیع عادلانه امکانات و ثمرات توسعه در میان اکثریت جمعیت یک ناحیه، منطقه یا کشور است. از این رو برنامه‌ریزان از طریق تهییه برنامه‌های محرومیت‌زدایی سعی در کاهش شکاف‌ها و نابرابری‌ها دارند (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۶)، یکی از مهم‌ترین وجهه نابرابری‌ها، نابرابری فضایی است که بیانگر وضعیتی است که واحدهای فضایی و مناطق جغرافیایی از نظر برخورداری از شاخص‌های مختلف توسعه در سطوح متفاوتی قرار می‌گیرند. تا اوایل دهه ۱۹۷۰ ابعاد فضایی در تحلیل مسایل توسعه کمتر مورد توجه قرار می‌گرفت. اما در این دهه به تدریج با جهت گیری رویکردهای مبتنی بر عدالت اجتماعی در مفاهیم توسعه، حذف نابرابری‌های توسعه در ابعاد مختلف و توجه به توسعه مناطق به عنوان هدف اصلی برنامه‌های توسعه مد نظر قرار گرفت (خرابی و همکاران، ۱۳۹۶). سطح بندی توسعه روشی برای سنجش توسعه مناطق است که اختلاف مکانی، فضایی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق را نشان می‌دهد و وضعیت هر یک از مناطق را نسبت به یکدیگر از نظر توسعه مشخص می‌کند. با این روش، روند شکل گیری توسعه قطبی مناطق مشخص می‌شود و در نهایت در برنامه ریزی توسعه مناطق نیازمند و کم توسعه در نظر گرفته می‌شود و از عدم تعادل مناطق جلوگیری می‌شود (شیخ بیگلو و تقواي، ۱۳۹۲). در جدول ذیل به تعریف مختلفی که از توسعه توسط پژوهشگران مختلف ارائه شده پرداخته می‌شود.

جدول ۱ - تعاریف توسعه

پژوهشگر	تعریف توسعه
ماپکل تودارو	توسعه را جریانی چند بعدی می‌داند که مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهاده‌های ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه کن کردن فقر مطلق و کاهش نرخ بیکاری است.
گولت	نیز توسعه را واقعیتی هم مادی و هم ذهنی می‌داند و می‌گوید بر حسب توسعه، جامعه از طریق ترکیب فرآیندهای اجتماعی، اقتصادی و نهادی، وسائلی را برای به دست آوردن زندگی بهتر تأمین می‌کند.
میرداد	توسعه را عبارت از حرکت یک نظام اجتماعی به سمت جلو می‌داند.
سازمان ملل	توسعه را فرایندی که کوشش‌های مردم و دولت را برای بهبود اوضاع اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر منطقه متعدد کرده و مردم این مناطق را در زندگی یک ملت ترکیب نموده و آنها را به طور کامل برای مشارکت در پیشرفت ملی توانا سازد می‌داند.
بروگفیلد	فرایندی عالم در این زمینه این است که توسعه را بر حسب پیشرفت به سوی اهداف رفاهی نظیر کاهش فقر و بیکاری و کاهش نابرابری تعريف کنیم.
دادلی سیرز	توسعه را جریانی چند بعدی می‌داند که تجدید سازمان و سمت گیری متفاوت کل نظام اقتصادی، اجتماعی را به همراه دارد. به عقیده او توسعه، علاوه بر بهبود میزان تولید و درآمد، شامل دگرگونی اساسی در ساختمان‌های نهادی، اجتماعی، اداری و همچنین وجهه نظرهای عمومی مردم است. توسعه در بسیاری موارد حتی آداب و رسوم و عقاید مردم را نیز در بر می‌گیرد.
بانک جهانی	هدف اصلی توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی که آماج‌ها و خطمشی‌های مربوط به جمیعت، جزء لاینکی از آن را تشکیل می‌دهد، عبارت است از ارتقاء سطح زندگی و کیفیت زندگی مردم
منبع: موسایی، ۱۳۸۸؛ قدیری مصصوم، ۱۳۷۹ و ...	

یافته‌های پژوهش

جهت رتبه‌بندی و تعیین سطح توسعه شهرستان‌های استان کردستان از تکنیک تاپسیس که یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره است و برای ارزیابی و رتبه‌بندی موارد (مناطق، شهرها، روستاهای یا هر واحد مطالعه دیگر) به کار می‌رود (کلاتری، ۱۳۹۲: ۲۶۵) تاپسیس بر این اصل استوار است که گزینه انتخاب شده کمترین فاصله را از گزینه ایده‌آل مثبت و بیشترین فاصله را از گزینه ایده‌آل منفی داشته باشد (Chen&Tsao, 2008:33). این روش از مفیدترین روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره در بررسی مسائل جهان واقعی است (شماعی و موسی وند، ۱۳۹۰: ۲۸) استفاده شده است. جهت انجام تکنیک تاپسیس مراحل زیر استفاده می‌شود:

تشکیل ماتریس شاخص‌ها

در تحلیل تاپسیس، اولین گام برای اولویت‌بندی مناطق یا رتبه‌بندی پژوهه‌ها و یا بررسی موضوع مورد مطالعه، تشکیل ماتریس شاخص‌های است که در جدول ذیل ماتریس شاخص‌ها و داده‌های آن ارائه شده است.

جدول ۲- جدول تشکیل ماتریس شاخص‌ها

شماره میانیان	نام شهر	درصد باسادی	درصد استفاده از برق	شناخت
۷۷/۶	بانه	۸۱	۷۵/۴	دروصد استفاده از تلفن ثابت
۷۵/۵	بیجار	۸۶	۷۰/۴	تعداد کتابخانه عمومی
۷۰/۴	دیواندره	۶۹	۷۷/۸	تعداد سینما
۷۷/۸	سقز	۷۴	۷۰/۴	تعداد آرامستان ها
۷۸/۶	سنندج	۸۶	۷۲/۴	تعداد پارک ها
۷۴/۴	کامیاران	۷۴	۷۰/۸	تعداد میادین میوه و تره بار
۷۴/۴	مریوان	۷۸	۷۰/۸	تعداد کیترنارگاه
۷۴/۴	سرآباد	۸۲	۷۰/۸	تعداد شرکت تعاوی صنعتی
۷۴/۴	دهگلان	۷۴	۷۰/۸	تعداد کارگاه های صنعتی
۷۴/۴	پرور	۷۰/۸	۷۰/۸	تعداد پایانه مسافربری
۷۴/۴	میانه	۷۰/۸	۷۰/۸	تعداد خودروهای حمل زیباله
۷۴/۴	چالوس	۷۰/۸	۷۰/۸	تعداد ایستگاه آتش نشانی
۷۴/۴	گلزار	۷۰/۸	۷۰/۸	تعداد انواع راهها (کیلومتر)
۷۴/۴	پوشان	۷۰/۸	۷۰/۸	تعداد پوشکان
۷۴/۴	پرند	۷۰/۸	۷۰/۸	تعداد مرکزهای بهداشتی
۷۴/۴	پرند	۷۰/۸	۷۰/۸	تعداد پیغمراستن
۷۴/۴	پرند	۷۰/۸	۷۰/۸	تعداد اقامتگاهها
۷۴/۴	پرند	۷۰/۸	۷۰/۸	تعداد شرکت های تعاوی
۷۴/۴	پرند	۷۰/۸	۷۰/۸	تعداد واحد های بانکی

منبع: سالنامه آمار، ۱۳۹۴

جدول ۳- جدول رفع اختلاف مقیاس شاخص‌ها

مریوان	۳۲۸	۶۶۳	۲۵۵	۲۱	۷۵	۳۲۳	۳۴۳	۰۳	۰۳	۶۶۵	۰۴	۳۹۱	۲۰	۱۵۳	۱۱۳	۰۵	۰۵	۱۱۳	۰۸	۱۵۵	۱۶	۱۴۸	۱۹۶	۰۶	۰۶	۱۰۲	۳۲۸	۰۶
سرآباد	۳۳۲	۶۶۳	۰۰	۲۱۴	۰۵	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	
دهگلان	۳۲۰	۶۶۳	۰۵	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	

منبع: محاسبات نگارندگان

رفع اختلاف مقیاس شاخص‌ها^۲

با توجه به اینکه در این پژوهش، جنبه‌های مختلف اجتماعی، ارتباطی و فضایی، تسهیلات و ... موردمطالعه واقع شده و جنس این شاخص‌ها همسان نیستند و دارای مقیاس‌های متفاوت هستند بنابراین باید مقادیر متعلق به ماتریس تصمیم‌گیری بر اساس فرمول زیر به مقادیر نرمال شده تبدیل شوند تا اختلاف مقیاس آن‌ها از بین برond.

$$=\frac{X_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m X_{(ij)}^2}}, \quad I_j = \{1, \dots, n\} \quad I_i = \{1, \dots, M\} R_{ij}$$

محاسبه وزن شاخص‌ها

جهت تعیین وزن شاخص‌ها و درجه اهمیت آنها از روش تحلیل سلسله مراتبی، که روشی است منعطف، قوی و ساده برای تصمیم‌گیری در شرایطی که معیارهای تصمیم‌گیری متصاد انتخاب بین گزینه‌ها را با مشکل مواجه می‌سازد، مورداستفاده قرار می‌گیرد. و ابزاری است قدرتمند و انعطاف‌پذیر برای بررسی کمی و کیفی مسائل چندمعیاره که خصوصیت اصلی آن بر اساس مقایسه زوجی می‌باشد(Ngai,2005:44) و به عنوان یک تکنولوژی مؤثر، از بین شاخص‌های چندمعیاری، ضریب موضوعی و ارزش پارامترها را در مسائل چند موضوعی مشخص می‌کند(Yang,2002:38). این روش ارزیابی چند معیاری، ابتدا در سال ۱۹۸۰ به وسیله توماس ال ساعتی پیشنهاد گردید.(زبردست،۱۹۸۰:۱۳۸۰). داده‌ها که حاصل نظر ۳۵ نفر از استادی و کارشناسان بود جمع آوری گردید و در نرم افزار Expert Choice به مقایسه زوجی آنها پرداخته شد. در نهایت وزن هر کدام از شاخص به شکل جدول ذیل ارائه گردید.

جدول ۴- جدول وزن دهی شاخص‌ها
سطح توسعه یافته‌ی شهستان‌های استان کردستان

شاخص‌ها	تعداد کتابخانه عمومی	تعداد سینما	تعداد آرامشگاه	تعداد پارک‌ها	تعداد میدان میوه و ترهبار	تعداد کمترسازگار	تعداد شرکت تعاونی صنعتی	تعداد کارگاه‌های صنعتی	تعداد پایانه مسافربری	تعداد خودروهای حمل زباله	تعداد اسکله آتش‌نشانی	مول انواع راه‌ها(کیلومتر)	تعداد پرورشگان	تعداد مرکز اوبی بجهاتشی	تعداد پیمارستان	تعداد اقامتگاه‌ها	تعداد شرکت‌های تعاونی	تعداد واحدهای بانکی	تعداد واحد از برق	درصد باسواری	درصد استفاده از تلفن ثابت
وزن شاخص	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

محاسبه وزن برای معیارها (ماتریس V)

جهت از بین بردن واریاسیون بین شاخص‌های مورداستفاده و هم ارزش کردن مقادیر، وزن‌های مربوط به هر شاخص (W_j) را باید به صورت نظیر به نظری در ستون‌های ماتریس نرمال شده (R) ضرب کرد. ماتریس به دست آمده از این فرآیند، ماتریس نرمال و وزن دهی شده می‌باشد که آن را با حرف V نشان می‌دهند.

$$= \{W_1, W_2, \dots, W_n\}$$

$$V_{11} = W_1 R_{11}, \dots, V_{mn} = W_n R_{mn} W$$

درصد استفاده از تلفن ثابت	تعداد کتابخانه عمومی	تعداد سینما	تعداد ارمستن ها	تعداد پارک ها	تعداد میادین میوه و تردیبار	تعداد کشتزارهای صنعتی	تعداد کارگاه های صنعتی	تعداد پایانه مسافربری	تعداد خودرو های حمل زیله	تعداد ایستگاه اتتش نشانی	تول انواع راهها(کیلومتر)	تعداد پژوهشکان	تعداد مراکز اولیه پیش اشتنی	تعداد بیمارستان	تعداد اقامتگاه ها	تعداد شرکت های تعاقنی	تعداد واحد های بازرگانی	درصد باسادی	درصد استفاده از برق	شاخص	شهرستان
۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۲	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	بانه	
۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۲	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	بیجار	
۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	دیواندره	
۰۰۱	۰۰۳	۰۰۳	۰۰۴	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۲	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۳	۰۰۲	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	سقز	
۰۰۱	۰۰۳	۰۰۳	۰۰۴	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۲	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۳	۰۰۲	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	سنندج	
۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	قروه	
۰۰۱	۰۰۲	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۲	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	کامیاران	
۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۲	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	مریوان	
۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	سرآباد	
۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	دهگلان	

منبع: محاسبات نگارندگان

مرحله چهارم: شناسایی راه حل های ایده آل و غیر ایده آل

راه حل های ایده ال (A^+) و غیر ایده ال (A^-) برای هر یک هر یک از شاخص ها یا معیارها از طریق مقادیر نرمال شده وزنی (یعنی ماتریس V) به دست می آید. در این ماتریس بر اساس نوع معیارها یعنی مثبت یا منفی بودن آن ها، گزینه ایده آل (برترین) و غیر ایده آل (کم اولویت ترین) به دست می آید. جهت مشخص کردن برترین جوابها و همچنین کم اولویت ترین جوابها به ترتیب از ۲ پارامتر A^+ و A^- استفاده می شود.

$$A^+ = \{ (\text{Max } V_{ij}, j \in J), (\text{Min } V_{ij}, j \in J), i = \{1, 2, 3, \dots, m\}$$

$$A^- = \{ (\text{Min } V_{ij}, j \in J), (\text{Max } V_{ij}, j \in J), i = \{1, 2, 3, \dots, m\}$$

جدول ۶- جدول راه حل های ایده آل و غیر ایده آل

تعداد کتابخانه عمومی	تعداد سینما	تعداد ارمستن ها	تعداد پارک ها	تعداد میادین میوه و تردیبار	تعداد کشتزارهای صنعتی	تعداد کارگاه های صنعتی	تعداد پایانه مسافربری	تعداد خودرو های حمل زیله	تعداد ایستگاه اتتش نشانی	تول انواع راهها(کیلومتر)	تعداد پژوهشکان	تعداد مراکز اولیه پیش اشتنی	تعداد بیمارستان	تعداد اقامتگاه ها	تعداد شرکت های تعاقنی	تعداد واحد های بازرگانی	درصد باسادی	درصد استفاده از برق	شاخص	شهرستان
۰۰۰۰۰	۰۰۰۷۸	۰۰۰۷۶	۰۰۰۷۴	۰۰۰۷۰	۰۰۰۷۰	۰۰۰۷۰	۰۰۰۷۰	۰۰۰۷۸	۰۰۰۷۸	۰۰۰۷۸	۰۰۰۷۸	۰۰۰۷۸	۰۰۰۷۸	۰۰۰۷۸	۰۰۰۷۸	۰۰۰۷۸	۰۰۰۷۸	۰۰۰۷۸	۰۰۰۷۸	مشیت
۰۰۰۰۲	۰۰۰۰۷۸	۰۰۰۰۷۶	۰۰۰۰۷۴	۰۰۰۰۷۰	۰۰۰۰۷۰	۰۰۰۰۷۰	۰۰۰۰۷۰	۰۰۰۰۷۸	۰۰۰۰۷۸	۰۰۰۰۷۸	۰۰۰۰۷۸	۰۰۰۰۷۸	۰۰۰۰۷۸	۰۰۰۰۷۸	۰۰۰۰۷۸	۰۰۰۰۷۸	۰۰۰۰۷۸	۰۰۰۰۷۸	۰۰۰۰۷۸	مشیت
۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	مشیت
۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰	مشیت

منبع: محاسبات نگارندگان

محاسبه فاصله هر شاخص نسبت به راه حل ایده آل و غیرایده آل

فاصله اقلیدسی هر گزینه یا مورد با توجه به نوع آن (ثبت و یا منفی) با ایده آل ترین و همچنین یا کم اولویت‌ترین جواب به صورت زیر محاسبه می‌گردد. $\text{Max}S_i$ فاصله گزینه ۱ با ایده آل ترین جواب می‌باشد و $\text{Min}S_i$ فاصله گزینه ۱ با کم اولویت‌ترین جواب می‌باشد.

$$\text{Max} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (V_{ij} - V_j^+)^2} \quad S_i$$

$$\text{Min} = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^-)^2} \quad i = \{1, 2, 3, \dots, m\} S_i$$

برای محاسبه میزان نزدیکی هر کدام از راه‌حل‌ها به راه حل ایده آل (A^+) به ترتیب مقدار راه حل ایده آل (S^+) هر شاخص را از مقادیر شاخص ماتریس نرمال شده وزنی مربوطه (ماتریس V) کم می‌کنیم و سپس به توان ۲ می‌رسانیم تا یک ماتریس جدید به دست آید. سپس ستون‌های این ماتریس را باهم جمع می‌کنیم تا یک ستون ترکیبی برای کلیه شاخص‌ها به دست آید، از مقادیر این ستون جذر می‌گیریم تا ستون S^+ به دست آید. برای محاسبه مقادیر S^- ، همان فرایند مرحله قبل را دنبال می‌کنیم.

محاسبه نزدیکی نسبی تا ایده آل ترین جواب در این مرحله با استفاده از پارامتر

$$C_i = \frac{S_i \text{ Min}}{(S_i \text{ Min} + S_i \text{ Max})} \quad i = \{1, 2, 3, \dots, m\}$$

مرتب کردن گزینه‌ها بر حسب بزرگی مقدار C_i

جهت اولویت‌بندی گزینه‌ها، مقادیر به دست آمده C_i ، به ترتیب بزرگی اعداد مرتب می‌شوند. بر این اساس، اهمیت و اولویت گزینه‌ها بستگی به بزرگی اعداد آن‌ها داشته و هر گزینه‌ای که بزرگ‌تر باشد، دارای اولویت و اهمیت بیشتری می‌باشد. (کلانتری، ۱۳۹۲: ۲۳۷).

جدول ۷- جدول مرتب کردن گزینه‌ها بر حسب بزرگی و تعیین رتبه شهرستان‌ها

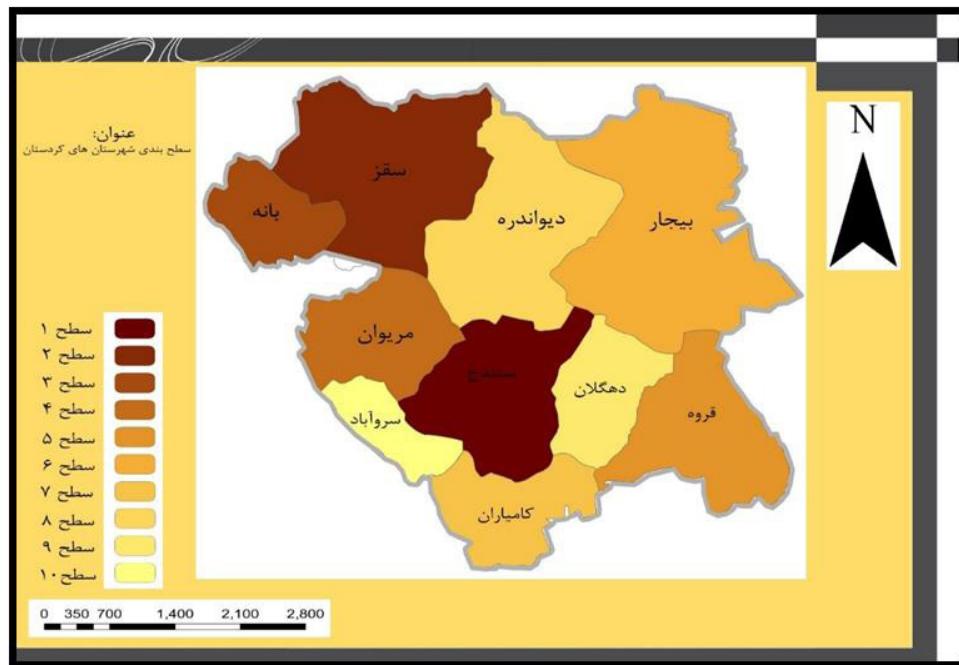
شهر	Min S_i	Max S_i	Max S_i Min + S_i	C_i	رتبه
بانه	.۰۴۶۰۱۲۹	.۱۱۸۶۶۲۲	.۰۱۶۱۹۷۹	.۱۳۰۷۰۷۲	۳
بیجار	.۰۳۷۶۳۵۷	.۱۲۰۴۷۶۸	.۰۰۱۵۹۳۱۱	.۰۸۸۹۱۰۷	۶
دیواندره	.۰۱۷۸۳۳۴	.۱۳۶۱۵۳۷	.۰۰۱۸۸۴۵۳	.۰۱۶۳۱۲۸	۸
سقز	.۰۳۷۸۳۸۰	.۱۰۶۸۸۱۹	.۰۰۱۳۶۸۳۶	.۱۶۵۱۵۱۰	۲
سنندج	.۰۱۴۰۶۶۵	.۰۱۴۱۳۶۶	.۰۰۱۹۹۷۰۰	.۰۸۹۹۹۲۸	۱
قروه	.۰۱۴۱۰۵۳۴	.۱۱۴۰۰۸۷	.۰۰۱۴۶۸۳۴	.۱۱۴۷۸۱۷	۵
کامیاران	.۰۳۰۱۸۳۵	.۱۳۰۰۱۷۲	.۰۰۱۷۸۱۵۵	.۰۰۵۱۱۳۷۶	۷
مریوان	.۰۰۴۳۱۴۶۵	.۱۱۴۰۰۸۸	.۰۰۱۴۹۶۵۲	.۱۳۰۲۳۹۸	۴
سرخآباد	.۰۱۱۴۵۹۲	.۱۳۷۱۸۸۲	.۰۰۱۸۹۵۱۹	.۰۰۶۹۲۸۸	۱۰
دهگلان	.۰۱۴۸۴۱۱	.۱۳۸۵۶۰۵	.۰۰۱۹۴۱۹۳	.۰۱۱۳۴۲۳	۹

نتیجه‌گیری

یکی از پیش‌نیازهای توسعه پایدار هر استانی توسعه یکپارچه و معادل امکانات و خدمات زیرساختی در سطح شهرستان‌های مختلف آن است. عدم توسعه‌یافته متعادل می‌تواند دلایل مختلفی داشته باشد اما در برنامه‌ریزی جهت دستیابی به توسعه یکپارچه، باید به توزیع متعادل و یکپارچه منابع، امکانات و خدمات در همه مناطق، تمرکز زدایی و دوری از برنامه‌ریزی و با اولویت دادن به شهرستان‌های کوچک و متوسط در این راستا و برای ایجاد تعادل و هماهنگی در سطح استان گام برداشت. تمرکز فعالیت‌ها و منابع در یک منطقه خاص می‌تواند مشکلات فراوانی مانند مهاجرت از مناطق کمتر توسعه‌یافته به مناطق با درجه توسعه‌یافته بیشتر و در پی این عمل مناطق کمتر توسعه‌یافته در مسیر زوال و نابودی رفته و به هم خودن تعادل فضایی-اجتماعی این مناطق را در پی داشته باشد به طوری که این وضع پدیده‌ی بزرگ‌سری یا مکروسفالی را پدید می‌آورد، یعنی محیط تعادل و همگونی خود را از دست داده به طوری که در بعضی مناطق شاهد امکانات و خدمات زیرساختی-رفاهی بسیاری هستم و در بعضی مناطق دیگر شاهد سطح توسعه

رفاهی نخواهیم بود. تا زمانی که توسعه به طور یکسان و متعادل حاصل نگردد و نابرابری فضایی-اجتماعی بر محیط سایه افکنده باشد نباید انتظار توسعه متعادل و همه جانبه را داشته باشیم. نتایج پژوهش نشان از عدم توزیع یکپارچه و متعادل امکانات، خدمات و فعالیت‌ها در استان کردستان است. به طوری که مرکز استان یعنی شهرستان سنندج با اختلاف زیادی (با امتیاز ۹۸۹) نسبت به دیگر شهرستان‌های استان در رتبه اول قرار دارد که نشان از تمرکز منابع و خدمات در این شهرستان دارد. به ترتیب شهرستان سقز (با امتیاز ۱۶۵)، در رتبه دوم، شهرستان بانه (با امتیاز ۱۳۰۷)، در رتبه سوم، شهرستان مریوان (با امتیاز ۱۳۰۲)، در رتبه چهارم، شهرستان قروه (با امتیاز ۱۱۴)، در رتبه پنجم، شهرستان بیجار (با امتیاز ۱۱۰)، در رتبه ششم، شهرستان کامیاران (با امتیاز ۰۵۱)، در رتبه هفتم، شهرستان دیواندره (با امتیاز ۱۶۰)، در رتبه هشتم، شهرستان دهگلان (با امتیاز ۱۱)، در رتبه نهم و درنهایت شهرستان سروآباد (با امتیاز ۰۰۶) در رتبه دهم قرار دارد. همان‌طوری که نتایج پژوهش نشان می‌دهد شهرستان سنندج با اختلاف امتیاز زیادی نسبت به ۹ شهرستان دیگر در سطح اول، و شهرستان‌های دیگر با اختلاف امتیاز کمتر و نزدیک به هم در رتبه‌های بعدی قرار دارند. این نتیجه به دلیل واقع شدن شهرستان سنندج به عنوان مرکز استان و تمرکز امکانات و خدماتی که در این شهرستان قرار دارد امری منطقی بوده و دور از انتظار نیست. از مراکز و سازمانهای عمدۀ در این شهر که مبنایی بر اختلاف سطح توسعه این شهرستان با دیگر نقاط استان شده است، می‌توان به مواردی مانند دانشگاه کردستان، دانشگاه علوم پزشکی کردستان، دانشگاه تربیت معلم استان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج و دیگر واحدهای دانشگاهی این شهرستان که بزرگترین مراکز علمی استان کردستان محسوب می‌شوند اشاره کرد. از لحاظ مراکز بهداشتی و درمانی می‌توان به بیمارستان‌های کوثر، بعثت، توحید، تمامین اجتماعی و بیمارستان مقدس به عنوان بزرگترین مراکز فوق تخصصی و تخصصی ارئه دهنده خدمات پزشکی استان اشاره کرد. در دیگر شهرستان‌های استان مانند شهرستان‌های سقز، بانه، مریوان و قروه که در مرتبه بالاتر و در سطوح توسعه یافته‌گی بهتری واقع شده اند می‌توان دلیل این امر را در موارد زیر برشمود. شهرستان‌های سقز و بانه به دلیل نزدیک بودن به هم و مرکز تجاری بودن شهرستان بانه به عنوان قطب تجاری و بازارگانی این استان و نزدیکی آن به مرز اشاره کرد. شهرستان بانه به دلیل بازارچه مرزی و موقعیت این شهرستان در استان و هم مرز بودن با کشور عراق به عنوان دروازه تبادل صادرات و واردات از امکانات بهتری برخوردار است. از مواردی بالاتر بودن سطح خدمات در شهرستان مریوان نسبت به دیگر شهرستان‌های استان می‌توان به مجاور بودن با مرز عراق و تبادل کالا و خدمات و همچنین به دلیل واقع شدن دریاچه زریوار در این شهرستان به عنوان قطب گردشگری استان اشاره کرد. شهرستان قروه هم به دلیل مجاورت و نزدیکی با شهر همدان و همچنین به دلیل وجود مزان کشاورزی مرغوب در این شهرستان و به عنوان یکی از قطب‌های کشاورزی استان از موقعیت بهتری برخوردار است. دیگر شهرستان‌های استان تقريباً در یک سطح قرار داشته و چنان اختلاف زیادی در دسترسی و دارا بودن به خدمات بین آنها مشاهده نمی‌شود. این نتایج توجه هرچه بیشتر تصمیم سازان و تصمیم‌گیران را به مناطق کمتر توسعه‌یافته‌می‌طلبید که جهت دستیابی به توزیع یکپارچه و متعادل امکانات و خدمات، به شهرستان‌های با رتبه‌های پایین‌تر توجه بیشتری داشته باشند و با اولویت دادن به مناطق کمتر توسعه‌یافته و همچنین با مشارکت و همکاری گروههای ذینفع در این راستا اقدامات لازم را انجام دهند. از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به کمبود آمار و اطلاعات به روز و تاریخ در این حوزه اشاره کرد. و این که آمار استفاده شده در پژوهش مربوط به سال ۱۳۹۳ است و سه سال با زمان انجام پژوهش (سال ۱۳۹۶) اختلاف‌زمانی دارد. آخرین سالنامه آماری در دسترس مربوط به سال ۱۳۹۳ می‌باشد لذا این مورد یکی از محدودیت‌های این پژوهش می‌باشد که در پژوهش‌های آتی می‌توان با استفاده از آمار جدید به نتایج بهتر و کامل ترس دست یافت. از پیشنهادها برای انجام پژوهش‌های آتی می‌توان علاوه به استفاده از آمار و داده‌های جدید و بروزه‌از، شاخص‌های بیشتر و بهتر جهت ارزیابی سطح توسعه‌یافته‌گی شهرستان‌های استان‌های مختلف کشور بهره گرفت، تا درنهایت نتایج واقعی‌تر حاصل گردد. از مقایسه این پژوهش با پژوهش‌های قبلی انجام گرفته که در قسمت پیشینه پژوهش عنوان گردید، نتایج حاصل شده با پژوهش‌های پیشین ارتباط معقول و منطقی دارد. به طوری که مانند پژوهش‌های گذشته انجام شده در مناطق مختلف کشور، در استان کردستان هم با نوعی شکاف و نابرابری و عدم توزیع عادلانه امکانات و خدمات مختلف را در شهرستان‌های این استان شاهد هستیم و مانند دیگر پژوهش‌های انجام گرفته مرکز استان یعنی شهرستان سنندج با اختلاف زیادی نسبت به دیگر شهرستان‌ها دارای سطح امکانات بیشتر و بهتری می‌باشد. در نقشه ذیل نتایج پژوهش به صورت فضایی نشان داده شده است.

نقشه ۱- نقشه سطح‌بندی توسعه شهرستان‌های استان کردستان

منابع

- افراخته، ح، توفيقيان اصل، سيد، ۱(۱۳۹۴). تحليل مكاني-فضائي سطوح توسعه یافتنگي دهستان های شهرستان بويراحمد. فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، ۲، ۳.
- امينی، ع و همكاران. (۱۳۸۵). رتبه بندی سلامت استان های کشور. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۲۰.
- بهرامي، ر. (۱۳۹۴). تحليلي بر ميزان توسعه یافتنگي بخش بهداشتی و درمانی شهرستان‌های استان کردستان با استفاده از روش تاپسیس خطی. فصلنامه اطلاعات جغرافیایی، ۳۴، ۹۶.
- پاپلی یزدی، م و رجبی سناجردي، ح. (۱۳۸۶). نظریه های شهر و پیرامون. انتشارات سمت.
- تقوايی، م و همكاران. (۱۳۹۱). سطح بندی توسعه و اولويت برنامه ریزی فضائي شهرستان های استان اصفهان. فصلنامه آمايش محیط، ۲۱.
- تودارو، م. (۱۹۹۰). توسعه اقتصاد در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجاد. نشر موسسه عالی پژوهش در برنامه ریزی و توسعه.
- جدیدی میاندشتی، م. (۱۳۸۳). توزیع متعادل منابع مالی به روش سطح بندی توسعه مناطق. فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، ۱۱.
- حاتمي نژاد، ح. (۱۳۸۷). تحليل نابرابري های اجتماعي در برخورداری کاربری های خدماتي شهری. مجله پژوهش های جغرافیای انسانی، ۴۰، ۶۵.
- حاتمي نژاد، ح؛ زاري، م؛ حاجيلو، م؛ تابعى، ن؛ ولی زاده، ز. (۱۳۹۶). سطح بندی مناطق شهر مشهد بر اساس ميزان برخورداری از خدمات شهری با استفاده از تکنيك ويکور. فضائي جغرافيايي، ۱۷، ۱۷.
- حکمت نیا، ح و موسوی، م. (۱۳۸۵). کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه ریزی شهری و ناحیه ای. انتشارات علم نوین، چاپ اول.
- خاکپور، ب. (۱۳۸۵). سنجش ميزان توسعه یافتنگي دهستان های شهرستان شيروان به منظور برنامه ریزی ناحیه ای، مجله جغرافيا و توسعه ناحیه ای، شماره ۷.
- خاکپور، ب و باوان پوري، ع. (۱۳۸۸). بررسی و تحليل نابرابری در سطوح توسعه یافتنگي مناطق شهر مشهد. مجله دانش و توسعه، ۲.
- رضوانی، م. (۱۳۸۳). مقدمه ای بر برنامه ریزی روستایی در ایران. تهران. انتشارات نشر قومس.
- رضوانی، م و صحنه، ب. (۱۳۸۴). سنجش سطوح توسعه یافتنگي نواحي روستایی با استفاده از روش منطق فازی، مطالعه موردی: دهستانهای شهرستانهای آقلا و بندر ترکمن. فصلنامه روستا و توسعه، ۸، ۳.
- رهنمايي، م، پور خداداد، ب. (۱۳۹۴). درجه توسعه یافتنگي آموزشی شهرستان های استان گilan. فصلنامه انجمن جغرافيايي ايران، ۱۳، ۴۶.

- زیاری، ک.(۱۳۸۸). مکتب ها و نظریه ها و مدل های برنامه ریزی منطقه ای. انتشارات دانشگاه تهران.
- سازمان پور، ف.(۱۳۹۰). مبانی پایداری توسعه کلان شهرها با تأکید بر کلان شهر تهران. تهران: مرکز مطالعات برنامه ریزی شهر تهران.
- سالنامه آماری استان کردستان(۱۳۹۴).
- شمعی، ع و موسی وند، ع.(۱۳۹۰). سطح بندی شهرستان های استان اصفهان از لحاظ زیرساختهای گردشگری با استفاده از AHP و TOPSIS. مجله مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، ۱۰، ۳.
- شیخ بیگلو، روتقوایی، م.(۱۳۹۲). ارزیابی سطح توسعه یافته شهستان های کشور با استفاده از روش های تصمیم گیری چندشاخه. فصلنامه جغرافیا، ۱۱، ۳۹، ۱۳۸-۱۵۷.
- لفت ویچ، آ.(۱۳۸۹). دموکراسی و توسعه، ترجمه احمد علیقیان و افسین خاکباز. تهران، طرح نو.
- خرسایی، ابابانسب، ر؛ رحیمی چم خانی، علیرضا؛ علیزاده اصل، ج؛ کهزادی، ا. (۱۳۹۶). تحلیل فضایی و اولویت بندی استان های ایران به منظور برنامه ریزی و توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات. جغرافیا و برنامه ریزی، ۲۱، ۹۵.
- قائد رحمتی، ص؛ خادم الحسینی، ا؛ محمدی فرد، ع.(۱۳۸۹). تحلیلی بر درجه توسعه یافته شهستان های استان سیستان و بلوچستان. آمیش(فصلنامه جغرافیایی)، ۳، ۷۵-۶۰.
- قدیری معصوم، م.(۱۳۷۹). سیری در مفاهیم و ابعاد مختلف توسعه. دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ۴۴، ۱۵۶، ۱-۱۵.
- کرم، ا. محمدی، ا.(۱۳۸۸). ارزیابی و بهنه بندی تناسب زمین برای توسعه ی فیزیکی شهر کرج و اراضی پیرامونی بر پایه فاکتورهای طبیعی و روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی (AHP). فصلنامه جغرافیای طبیعی، ۱۴، ۱.
- کلانتری، خ.(۱۳۹۲). مدل های کمی در برنامه ریزی. انتشارات فرهنگ صبا، تهران.
- مرادی، ه؛ درویشی، ه.(۱۳۹۵). تحلیل سطح توسعه یافته شهستان های استان اردبیل، فصلنامه انجمن جغرافیایی ایران، ۴۹، ۱۴.
- میسر، آ.(۱۳۶۸). توسعه منطقه ای روش های نو. عباس مخبر، سازمان برنامه و بودجه.
- ملانوری شمسی، ه و دیگران.(۱۳۸۲). درآمدی بر توسعه اقتصادی. جلد اول، کرمان، نشر صنم.
- موسایی، م.(۱۳۸۸). رابطه توسعه اجتماعی و اقتصادی. راهبرد، شماره ۲۰.
- Alesina, A., Devlaeschauder, A., Easterly, W., Kurlat, S., & Wacziarg, R. (2003). Fractionalization. Journal of Economic Growth, 8(2), 155–194.
- Alesina, A., & Ferrara, E. L. (2000). Participation in heterogeneous communities. The Quarterly Journal of Economics, 115(3), 847–904
- Chen, T., Tsao, C. (2008). The interval-valued fuzzy TOPSIS method and experimental analysis. Fuzzy Sets and Systems, 159, 1410 –1428.
- Haddad, R.(2000). Development Geography. Routledge publication, London & New York.
- Liu.c.xu.m, Chen.s.an.jm and Yan.pl.(2007). Assessing the impact of Urbanization on regional net primary productivity in Jiangyin County, China. Journal of Environmental Management, pp 597–606.
- Qadeer, M.A.(2004). "Urbanization by implosion". Guest Editorial/Habitat International, PP.1-12.
- UNDP.(1994). Human Development Report, New York" Oxford University Press.
- Ngai, E, W.T.E. W.C.(2005). Evolution of knowledge management tools using AHP.export systems with application
- Yang Qingjuana, Li Beia, Li Kuia.(2011). The Rural Landscape Research in Chengdu's Urban-rural Intergration Development.in Procedia Engineering .
- Yang.jiaqin And Ping Shi.(2002). Applying AnalyticHierarchy Process In Frims Overal Performance Evaluation.Case Study In China.International Journal OF Business.